

Key words: genre, genre variety, historicism, the way of narration, artistic fiction and invention, historic novel.

УДК 821.161.2.09 І. Нечуй-Левицький

Людмила ЮЩЕНКО

**ПОГЛЯДИ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО
І ВІТАЛІЯ КУЛАКОВСЬКОГО НА ОСОБУ
ГЕТЬМАНА ІВАНА ВИГОВСЬКОГО
ТА ЙОГО СУПРОТИВНИКІВ**

У статті розкрито особливості авторської інтерпретації постаті І. Виговського та його супротивників у творах І. Нечуй-Левицького і В. Кулаковського, а також виявляються спільні та відмінні риси їхніх художніх концепцій.

Ключові слова: історична особа, образ, роман, супротивник, протистояння.

Постановка проблеми. Постать Івана Виговського має неоднозначне потрактування як істориками, так і представниками красного письменства. Погляди українського гетьмана вважають пропольськими, а його самого, залежно від політичної ситуації в Україні, називають то зрадником, то героєм. Так, у козацьких літописах Самовидця, Величка, Грабянки, «Історії Русів» І. Виговський постає ворогом козаків і відступником російського царя [12, с. 76; 6, 326; 7]. У кінці ХІХ ст. – на поч. ХХ ст. більшість істориків (М. Костомаров, В. Антонович, М. Аркас, М. Грушевський) загалом позитивно оцінює діяльність колишнього писаря Б. Хмельницького. Але дехто з них, намагаючись бути об'єктивним, не приховує й критики. Приміром, М. Костомаров переконаний, що І. Виговський прагнув досягти влади і визнання завдяки інтригам і маніпулюван-

ню думкою «черні» [9, с. 46–167]. В. Липинський, попри свої перші захоплення особою І. Виговського, пізніше теж висловлює розчарування деякими його вчинками, особливо втручанням у сімейні справи Хмельницьких, адже він порушив династичний принцип передачі влади [11, с. 145, 232–236].

У радянській історіографії простежуємо доволі упереджене ставлення до особи відомого політика. Приміром, О. Апанович вважає, що він належав до тих гетьманів, які «йшли на угоду з іноземними заїдами заради утвердження своєї особистої влади, запрошували на рідну землю татарські і турецькі війська, що несли спустошення й неволю» [1, с. 194].

Сьогодні ситуація дещо змінилася і науковці частіше висловлюють схвальні думки на адресу І. Виговського. Його постать стає об'єктом досліджень А. Бульвінського, Л. Мельника, Ю. Мицика, В. Рудого, В. Смолія і В. Степанкова, Т. Чухліба, В. Шевчука, Н. Яковенко, Т. Яковлевої та ін.

Різну оцінку діяльності гетьмана дають і майстри слова: І. Нечуй-Левицький («В диму та полум'ї», 1875, «Українські гетьмани Іван Виговський та Юрій Хмельницький», 1879, «Гетьман Іван Виговський», 1899), Б. Грінченко («Іван Виговський, його життя та діла», 1909), Б. Лепкий («Крутїж», 1941), Н. Рибак («Переяславська рада», 1948–1953), П. Загребельний («Я, Богдан», 1983), В. Кулаковський («Мартин Пушкар», 1987, «Іван Сірко», 1990), Олесь Лупій («Гетьманська булава», 1993), Ю. Мушкетик («На брата брат», 1995), В. Кожелянко («Конотоп», 1998), В. Чемерис («Таємний агент двох престолів, або Хто ви за коня викуплений, Іван Остапович Виговський?», 2001) та ін. Відповідно, з'являється потреба у вивченні цього літературного образу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Активне дослідження постаті І. Виговського в словесному мистецтві починається з 90-х років ХХ століття і триває до сьогодні. В науковому арсеналі цього періоду помітно вирізняються праці Б. Червака [18], Л. Ромашенко [17], О. Арістархової [2], які прослідковують еволюцію образу гетьмана в українській літературі. Загальну картину конфліктів у романній історії Руїни окреслює О. Олійниченко [15]. Окрім названих науковців, твори І. Нечуя-Левицького, зокрема роман «Гетьман Іван Виговський», аналізують О. Пода [16], А. Калинчук [8], Н. Бой-

ко [3], О. Жуков [5], Л. Габдрахманова [4] та ін. Проте заявлена нами тема лише фрагментарно розроблена в науці.

Мета статті полягає у вивченні особливостей авторської інтерпретації постаті І. Виговського та його опонентів у творах І. Нечуя-Левицького і В. Кулаковського, а також виявленні спільних та відмінних рис їхніх художніх концепцій.

Виклад основного матеріалу. Постать І. Виговського неодноразово привертала увагу І. Нечуя-Левицького. Послугуючись, імовірно, козацькими літописами, працями авторитетних на той час істориків (Д. Бантиш-Каменського, М. Костомарова, О. Левицького) та фольклорними джерелами, прозаїк створює кілька робіт, у яких намагається об'єктивно відтворити переломні етапи минулого свого народу та визначити роль відомих особистостей у державотворчому процесі в Україні. Так, в історичній драмі «В диму та полум'ї» (1875) та історико-популярному нарисі «Українські гетьмани Іван Виговський та Юрій Хмельницький» (1879) образ гетьмана позбавлений авторської симпатії. Письменник доводить, що І. Виговський та прихильна до нього старшина не намагалися забезпечити українцям соціальні права і свободу, були віддалені від інтересів народу, а тому не можуть викликати поваги у нащадків.

Згодом, дещо змінивши свої погляди, 1895 року прозаїк створює історичний роман «Гетьман Іван Виговський», що був надрукований у Львові майже одразу після його написання – 1898 року. Основних учасників подій II пол. XVII ст. автор відтворює дещо в іншому ракурсі, менш категорично, хоча й така інтерпретація постаті гетьмана викликала в деяких його сучасників, наприклад, О. Левицького, неабияке обурення і навіть претензії до Івана Семеновича. Попри це, вищезгаданий твір до цього часу користується популярністю в читачів, а науковці вважають його одним із кращих у доробку письменника.

В основу сюжету роману покладено принцип протистояння. Так, уже на початку твору І. Виговського показано в опозиції до Москви. Про його погляди довідуємося з авторських коментарів, внутрішніх монологів, діалогів та вчинків. Приміром, у розмові з київським владикою, генеральний писар, зрозумівши настрої співбесідника, без остраху зізнається: «Тепер у нас на Україні владики і протопопи з високою просвітою, а в Москві владики невчені й про-

сті; одні другим нерівня» [13, с. 33]. Крім того, він демонстративно виявляє свою неприязнь до царських посланців, одягнувши буденний «полинялий кунтуш».

Вчинки урядовця, зі свого боку, теж викликають невдоволення у більшості представників козацтва. Це зумовлене тим, що, одружившись із шляхтянкою Олесею та зосередивши після смерті Б. Хмельницького владу в своїх руках, І. Виговський усе більше дотримується пропольської позиції і бачить щасливе майбутнє України лише в союзі з Польщею: «Тепер я поверну назад колесо історії України! Не пущу я тепер на Україну грубих причепливих московських бояр, одірву Україну од Москви і оддам в підданство польському королеві. Онде мої ідеали! Онде зразець для України! <...> Я поставлю умову для Польщі, щоб Україна стала великим князівством...щоб забезпечити міцніше незалежність од Польщі <...> Заведу я тоді на Україні просвічену козацьку шляхту, заведу школи, університети, заведу просвітність, високо піднесеться моя рідна Україна, як високо стоїть Європа» [13, с. 155]. Та у благородних бажаннях І. Виговського помітні й корисливі мотиви: власник престолу сподівається, що, приєднавши Україну до Польщі, він отримає більшу славу, багатство і зміцнить свою владу: «Он звідкіль поллеться на мене слава й золото! Король щедрий, він надарує мене за цей вчинок землями, лісами, золотом і сріблом <...> Тепер я перевезу свою милу Олесю в цей палац, вдоволю її золоті давні мрії, обсиплю золотом та перлами. Народ не піде за мною...але в мене тепер сила в талярах...Найму орду, найму поляків, заб'ю баки хлопам і простим козакам і таки пристану до Польщі» [13, с. 155]. Подібні роздуми гетьмана є свідченням його амбітності і честолюбства, що поступово посилюється і переростає у фанатичну віру у власну всемогутність. Так, після підписання Гадяцької угоди він гордо заявляє Олесі: «Теперечки я гетьман і великий князь на Русі, а ти велика княгиня!...От тепер твої князі Любецькі та Соломирецькі, та твої сенатори-родичі zostались в сливах! Ти тепер вища за їх усіх, бо ти велика княгиня, мов королева на Україні, а вони прості князі і муситимуть схилити свої гордовиті голови перед тобою» [13, с. 262].

Не на користь політика звучать і деякі авторські коментарі, особливо щодо його амбітних планів отримати підтримку польського короля: «...пани забулись, що в тієї «вольної панської волі»

були в неволі хлопи і польські, і українські, в неволі, як у пеклі. Вони забули слова французького вандрівника на тодішній Україні Боплана, що на Україні польські пани живуть, як у раю, а панщанні мужики мучаться, як у пеклі» [13, с. 252].

Окрім того, І. Нечуй-Левицький протиставляє споконвічним українським традиціям нові гетьманові порядки, зорієнтовані на аристократичний лад. Це простежується в розмовах, поведінці персонажів, їхніх портретних характеристиках, описах предметів побуту. Пригадаймо сцени прибуття гетьманші в Чигиринський маєток, коли І. Виговський, Олеся та її шляхетне оточення демонструють місцевим жителям приклад європейських прийомів «вищих осіб»: гетьманша приїздить у «блискучій французькій кареті», «убрана в розкішну ясно-голубу сукню, в високий, міцно накрохмалений білий як сніг комір», її родичі й знайомі – «то в пишні жупани та кунтуші, то у французькі сукні». При зустрічі з чигиринцями Виговська відмовляється цілувати хліб, пояснюючи колишній дружині Хмельницького – Ганні, що «в шляхтичів нема цього звичаю», а знатні гості під час застілля на європейський манір вигукують «Віват!» [13, с. 164–173], замість козацького «Слава» (чи «Будьмо!»).

Зрозуміло, що такі порядки аж ніяк не вписувалися в загальну картину звичаїв і традицій вільного козацького краю, а поведінка І. Виговського дуже нагадувала спосіб життя нещодавно вигнаних із України католицьких панів та польських дідичів і викликала спочатку невдоволення, а згодом – масштабний протест козацької старшини та простонароддя. І. Нечуй-Левицький у своєму листі до М. Грушевського скромно зізнався, що у його романі в опозицію до гетьмана «поставлені» лише чигиринські козаки та народ, «котрі носом почутили, що Виговський хотів завести на Україні шляхетський, аристократичний уклад старої Польщі з його темними перспективами» [14, с. 354]. Та насправді у творі проти гетьмана діють і запорожці: І. Брюховецький, Ф. Джеджалій (Джеджалик), І. Сірко, завдяки яким І. Виговського й було усунуто від влади.

З іншого боку, гетьман постає хорошим сім'янином і люблячим чоловіком, який дбає про свою дружину і хоче бачити її щасливою. Автор згадує й про меценатську діяльність І. Виговського, котрий, попри свою «нерозтратливість», ще за часів свого служіння у Б. Хмельницького, розпочинає будівництво монастиря. Деякі мо-

менти у творі викликають навіть співчуття до цього персонажа, наприклад, тоді, коли він, дізнавшись про маніпулювання інтересами України з боку царя, щиро заплакав.

В. Кулаковський у романі «Мартин Пушкар» категоричніше, але теж неоднозначно оцінює постать відомого дипломата. Якщо І. Нечуй-Левицький показує головного персонажа в різні періоди життя – під час перебування на посаді генерального писаря Зопорозького війська, гетьманування та усунення від влади, то В. Кулаковський показує І. Виговського вже в статусі очільника держави, але обидва письменники відтворюють його як натуру складну й непересічну, котра в боротьбі за власні політичні інтереси зумовлює велику хвилю міжусобиць в Україні і загострення конфлікту «на брата брата».

Так, на початку роману «Мартин Пушкар» показано сцену козацької суперечки через таємно добутий лист, зміст якого викликав у запорожців неоднозначне ставлення до нової влади. Одні засуджували гетьманові наміри примиритися з кримським ханом та польським королем (про майбутнє перемир'я якраз і йшлося в посланні), а інші ставали на захист його особи, стверджуючи, що І. Виговський – чоловік «розумний, завбачливий, далекоглядний ... думає і про козака, й про посполитого» [10, с. 14].

Основним супротивником гетьмана у творі виступає полтавський полковник Мартин Пушкар. На відміну від І. Нечуя-Левицького, котрий не виявляє у своєму романі особливої симпатії до постаті відомого воєначальника, а навпаки, вказує на те, що він зі свого боку теж «добувався гетьманської булави і, може, й дурив гологу, щоб через неї дістати булаву» [13, с. 311], В. Кулаковський наділяє цей образ високими моральними рисами і ставить його в центрі змалювання подій.

Автор, історик за фахом, чітко зазначає причини протистоянь І. Виговського і М. Пушкаря. Це, по-перше, різні уявлення щодо майбутнього України та її взаємин із сусідніми державами, зокрема Польщею і Росією (як відомо, М. Пушкар не поділяв пропольських інтересів гетьмана), по-друге, як доводить прозаїк, для полковника понад усе важили національні інтереси, а не особисті, чого не можна сказати про І. Виговського, якого показано віддаленим від проблем українського народу. «Виговський думав про шляхту, Кривоніс – про селян, Богун – про козаків, Джалалій – про міщан, і лише їм – Гладкому, Сіркові, Барабашеві та йому, Пушкареві, не виходили

з голови ті, що нічого не мали, хоч ким би вони були – селянами, міщанами чи козаками» [10, с. 85], – так коротко, але влучно характеризує В. Кулаковський гетьмана та його опонентів.

Аби повніше розкрити характер головного персонажа прозаїк використовує засоби ретроспекції. У спогадах Мартина одна за одною постають картини дитинства та молодості, коли для нього найбільшим авторитетом був батько, саме він першим загартував моральний і фізичний дух сина. Великий вплив на формування особистості М. Пушкаря справило й навчання в монастирській школі. Козацьке походження (батько козакував 20 років) теж далося взнаки: на Січі він швидко зарекомендував себе як умілий воїн і, очоливши військо в статусі сотника, згодом здобув високу повагу товариства і народну славу завдяки своїй справедливій, хоч і суворій вдачі, а також мудрості та правдолюбству. Про порядність і скромність полковника свідчить його відмова від гетьманської булави, запропонованої невдоволеними правлінням Б. Хмельницького козаками. Мартин не посмів зрадити Богданову прихильність до нього і щиро дружбу, зароджену у важких воєнних випробуваннях. Полковник, подібно до героя англійської літератури – Робіна Гуда, мріє про суспільство без поділу на бідних і багатих, тому не може стояти осторонь злочинних намірів гетьмана. У стосунках з дружиною Уляною – це люблячий чоловік, а з синами – турботливий, хоч і вимогливий батько.

Зовсім іншим полтавський полковник бачиться І. Виговському: він вважає Мартина хитрим і грубим «мужланом», «гречкосієм» і «дурнем». Такі оцінки викликані насамперед страхом високопосадовця втратити булаву, оскільки він бачить в особі авторитетного козака головного свого конкурента. Це, на думку автора, третя, чи не основна, причина конфлікту між гетьманом і полковником.

В. Кулаковський протиставляє сміливого і простодушного М. Пушкаря хитрому і легкодухому І. Виговському. У збройній боротьбі двох ворожих таборів державного очільника показано боягузом, котрий неодноразово уникає небезпеки, «мов злий дух, мов мара, що тікає сама від себе й ніяк не може втекти» [10, с. 295], а його опонента – безстрашним воїном, який гине від «зрадливої» стріли. У фінальній частині роману гетьман постає безпорадним і слабким, до нього повертається та дитяча невпевненість, яка тривалий час заважала здобути йому повагу серед товариства. Він усві-

домлює, що, обравши пропольську орієнтацію і ставши на захист налаштованої проти царя шляхти та козацької старшини (у творі це полковники Г. Лісницький, Г. Гуляницький, П. Швець, І. Силич, П. Дорошенко та ін.), назавжди позбувся довіри багатьох українців. Автор розкриває внутрішні протиріччя персонажа: з одного боку, політик переповнений злістю і ненавистю до своїх супротивників, а з іншого – його тривожать докори сумління за свої злочинські вчинки: страту І. Барабаша, смерть М. Пушкаря, «спопелілі міста й села». Драматизм образу І. Виговського підсилює остання його фраза в романі: «Навіки <...> все втрачено. Навіки втрачено...» [10, с. 311].

Життєві переконання Пушкаря співзвучні з поглядами колишнього осавули Лютая, вигаданого персонажа роману «Гетьман Іван Виговський». Наділені кращими рисами козацьких ватажків, вони обоє щиро переймаються долею України, для них суспільні інтереси важать більше, ніж особисті. Як і полтавський полковник, старий Демко не довіряє наступнику Хмельницького. Будучи людиною принциповою і чесною в своїх переконаннях, Лютай відкрито виявляє свої погляди, приміром, сміливо відмовляється від званого обіду в гетьмана. Про свою вдачу герой І. Нечуя-Левицького говорить так: «Я з тих, що люблять з перцем та з хріном», «...зроду не сумував і сумувати не буду до смерті» [13, с. 190]. Проїнятий почуттям патріотизму, досвідчений козак згодом пристає до своїх радикально налаштованих проти І. Виговського товаришів (Ф. Джеджалия (Джеджалика) і І. Сірка), але гине під час однієї із сутичок.

В опозиції до гетьмана перебувають і сини Мартина та Демка – Кирило й Марко Пушкаренки (у романі «Мартин Пушкарь») та Зінько Лютай (у романі «Гетьман Іван Виговський»). Їхні постаті змальовані в народнопісенному дусі: це молоді, дужі, сміливі, загартовані в боях козаки, котрі продовжують справу батьків. Особливо виразним є образ Зінька, характер якого показано в динаміці. Спершу перед нами постає романтик, мрійник, який щиро закохується в родичку гетьманши – Марину. Хлопець усвідомлює, що Маринка – шляхтянка, а «його батько не любив шляхти, хоч би й своєї, української, не то вже польської» і «мати його була не ласкава до шляхти» [13, с. 201], тому він виявляє неабияку витримку та наполегливість, аби одержати від батьків дозвіл одружитися з коханою. Згодом Зінько, як нащадок козацького роду, стає до збройної

боротьби проти І. Виговського. Він непохитний у своїх поглядах і вірить у правильність розпочатої справи. Під час однієї з сутичок молодий козак випадково зустрічає свого дядька – Тимоша Носача, котрий воює на боці гетьмана. Опинившись по різні боки ворожих таборів, родичі без вагань стають на кривавий двобій, який закінчується важким пораненням Зінька. Така поведінка героїв є наслідком впливу суспільних проблем на внутрішній світ людини. В образах Тимоша Носача та Зінька Лютая втілено трагізм долі багатьох українців, котрі постають перед складним життєвим вибором: особисте чи загальнодержавне, родина чи «ідея». Згадаймо, приміром, подібні ситуації, майстерно описані в новелі «Я, романтика» М. Хвильового чи романі «Вершники» Ю. Яновського.

З історичних джерел відомо, що одним із найбільших супротивників І. Виговського був кошовий отаман Запорізької Січі Іван Сірко. Його образ яскраво змальований обома письменниками. Пізніше в доробку В. Кулаковського з'являється роман «Іван Сірко», де автор зосереджує увагу не тільки на державницьких справах героя, а й на подіях з особистого життя.

Як і І. Нечуй-Левицький, В. Кулаковський ставить цю постать в один ряд із такими історичними особами, як І. Богун, Ф. Джеджалій (Джеджалик), М. Пушкар. В усіх трьох романах І. Сірко постає талановитим і мудрим воєначальником, відчайдушним і самовідданим козаком, його вчинками керують національні інтереси, бажання покращити долю свого народу. Ці риси розкриваються переважно у ратних діяннях героя. «Я не вмю багато говорити, я звик доводити свою правоту шаблею!» [10, с. 302], – так себе характеризує кошовий. Обидва письменники припускають, що І. Сірко чи не найбільше після М. Пушкаря перешкоджав І. Виговському реалізувати свої політичні плани. У В. Кулаковського постать козака безпосередньо пов'язана з крахом гетьмана, котрий в очікуванні зустрічі зі своїм противником подумки повторює: «Сірко не простить. <...> Він не спиниться... Не пожаліє. Не пощадить» [10, с. 309,311].

У романі «Іван Сірко» автор ширше змальовує образ легендарного ватажка, а його характер – дещо гіперболізовано, як того вимагає жанр історико-пригодницького твору. Особливу увагу митець звертає на дивовижні здібності та надзвичайну кмітливість І. Сірка, а також розкриває його психологію як сина, брата, чоловіка, батька.

Постать І. Виговського тут відтворена крізь призму споминів головного героя, який, суголосно з автором вже, не так категорично оцінює його діяльність. Письменник відчутно змінює свої погляди на особу гетьмана, та, як зазначає Л. Ромащенко, «знаходить раціональне зерно в його політичних намірах, хоч і продовжує картати за хворобливий егоїзм, нещирість, мінливість характеру, спілку з татарами» [17, с. 84].

Висновки. Тож, як бачимо, І. Нечуй-Левицький і В. Кулаковський неоднозначно трактують постать І. Виговського, показуючи як ганебні, так і благородні його вчинки. У своїх ранніх працях прозаїки дають переважно негативну оцінку гетьмановим діям, але в написаних пізніше творах («Гетьман Іван Виговський», «Іван Сірко») митці менш категоричні, і в багатьох епізодах відчувається їхнє прихильне ставлення до особи відомого політика. І. Нечуй-Левицький частіше уникає будь-яких висновків щодо постаті І. Виговського, а надає право зробити це читачеві. Натомість В. Кулаковський у своїх романах нерідко прямо висловлює авторську позицію. На думку письменника, складність і драматизм особи І. Виговського в тому, що він, з одного боку, зумів відчути психологічно вдалий момент для покращення свого життя і всієї України, а з іншого, – не спромігся зрозуміти соціальну напругу в державі, не підтримав і не продовжив демократичні козацькі традиції, тому відповідно й не здобув належної поваги.

Загалом, віддзеркалюючи політичні протиріччя минулого, обидва прозаїки підходять до їх оцінки в контексті власної доби, а тому кожен із митців знаходить у подібних протистояннях свого героя, який зіграв важливу роль не тільки у вирішенні соціальних питань в Україні, а й становленні її як держави, а українців – як нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Апанович О. М. Розповіді про запорозьких козаків / О. М. Апанович. – К. : Дніпро, 1991. – 335 с.
2. Арістархова О. О. Художня рецепція образу гетьмана в українській літературі XVII–XXI століть (на матеріалі творів про Івана Виговського) [Текст] : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.01.01 / Арістархова Олена Олегівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2009. – 20 с.

3. Бойко Н. І. Герої та антигерої в історичних романах І. Нечуя-Левицького / Н. І. Бойко // Дивослово. – 2001. – № 1. – С. 2–5.
4. Габдрахманова Л. В. Трагедійність образу І. Виговського у романі «Гетьман Іван Виговський» І. С. Нечуя-Левицького [Електронний ресурс] / Л. В. Габдрахманова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія : Філологія / Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. – Харків : Видавництво ХНУ ім. В. Н. Каразіна, – 2011. – Вип. 61. – С. 115–120 – Режим доступу до журналу : http://www-philology.univer.kharkov.ua/nauka/e_books/visn_11_936.pdf.
5. Жуков О. Б. Романна концепція образу гетьмана Івана Виговського (роман І. С. Нечуя-Левицького «Гетьман Іван Виговський») / О. Б. Жуков // Діалог душ. – Одеса, 2001. – С. 36–42.
6. Збірник козацьких літописів : Густинський, Самійла Величка, Грабянки / Упоряд. та перекл. : В. Кречотень, В. Шевчук, Р. Іванченко – К. : Дніпро, 2006. – 976 с.
7. Історія Русів [Електронний ресурс] / Пер. І. Драча. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/istrus/rusiv.htm>.
8. Калинчук А. Особливості характеротворення в історичних романах І. С. Нечуя-Левицького / А. Калинчук // Слово і час. – 2000. – № 11. – С. 26–31.
9. Костомаров Н. И. Казаки. Исторические монографии и исследования. – М. : Чарли, 1995. – 608 с. – (Серия «Актуальная история России»).
10. Кулаковський В. М. Мартин Пушкар : [роман] / В. М. Кулаковський. – К. : Рад. письменник, 1987. – 311 с.
11. Липинський В. Твори [Текст]. У 25 т. – Т. 3 : Україна на порозі 1657–1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім столітті / В. Липинський ; [Ред. ЛевБілас, Ярослав Пеленський]. – Філадельфія : Східно-Європейський дослідний інститут ім. В. К. Липинського, 1991. – 346 с.
12. Літопис Самовидця / [Підг. Я. Дзира]. – К. : Наукова думка, 1971. – 207 с.
13. Нечуй-Левицький І. Гетьман Іван Виговський : [роман] / І. Нечуй – Левицький // Запоріжці / Худож.-оформлювач І. В. Осипов. – Харків : Фоліо, 2007. – 320 с. – (Українська класика).
14. Нечуй-Левицький І. Зібрання творів [Текст]. У 10 т. – Т. 10 : Біографічні матеріали. Статті та рецензії. Фольклорні записи. Листи. / І. Нечуй-Левицький. – К. : Наукова думка, 1968. – 608 с.
15. Олійниченко О. Своєрідність конфліктів у романній історії Руїни / О. Олійниченко // Історико-літературний журнал. – Одеса, 2001. – № 6. – С. 211–219.
16. Пода О. Ю. Постаць українського гетьмана Івана Виговського в оцінці І. С. Нечуя-Левицького / О. Ю. Пода // Вісник Запорізького держ. ун-ту. Філологічні науки. – Запоріжжя, 1998. – № 1. – С. 123–125.
17. Ромащенко Л. Художнє структурування нової історіософії. Доба Руїни та її головні герої : метаморфози концепції особистості // Жанрово-стильовий

розвиток сучасної української історичної прози : Основні напрями художнього руху : [монографія] / Л. Ромащенко. – Черкаси, 2003. – 388 с.

18. Червак Б. Образ гетьмана Виговського в українській літературі. – Режим доступу : <http://aphy.net/publicism/70-publi/215-2009-08-01-10-56-37>.

Одержано редакцією 20.01.2014 р.

Прийнято до публікації 27.01.2014 р.

Аннотация. Ющенко Л. А. Взгляды И. Нечуя-Левицкого и В. Кулаковского на личность гетмана И. Выговского и его противников. В статье автор раскрывает особенности авторской интерпретации образа И. Выговского и его противников в произведениях И. Нечуя-Левицкого и В. Кулаковского, а также выделяет общие и отличительные черты их художественных концепций.

Ключевые слова: историческая личность, образ, роман, противник, противостояние.

Summary. Yushchenko L. A. I. Nechuj-Levitsky's and V. Kulakovsky's ideas about the personality of Hetman I. Vyhovsky and his opponents. In the article the author shows the peculiarities of author's interpretation of I. Vyhovsky and his opponents images in the works by I. Nechuj-Levitsky and V. Kulakovsky. Similar and different features of the authors' artistic concepts are defined.

Key words: historical figure, image, roman, opponent, oppos